

УДК 336.27:351.862.4

Бойко Д.І.*кандидат економічних наук, доцент
Українського державного університету залізничного транспорту***Коковіхіна О.О.***кандидат економічних наук, доцент
Українського державного університету залізничного транспорту***Лисьонкова Н.М.***кандидат економічних наук, доцент
Українського державного університету залізничного транспорту*

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЇЇ ЗАГРОЗ

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано визначення категорії «боргова безпека». Проведено аналіз стану боргової безпеки України на сучасному етапі з використанням відповідних індикаторів згідно з вітчизняною методикою. Визначено загрози борговій безпеці держави в контексті мінімізації їх негативного впливу на життєдіяльність країни. На основі узагальненого матеріалу окреслено основні напрями зміцнення боргової безпеки країни.

Ключові слова: державний борг, боргова безпека, індикатори боргової безпеки, загрози боргової безпеки, зовнішній державний борг.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы определения категории «долговая безопасность». Проведен анализ долговой безопасности Украины на современном этапе с использованием соответствующих индикаторов согласно отечественной методике. Определены угрозы долговой безопасности государства в контексте минимизации их негативного влияния на жизнедеятельность страны. На основе обобщенного материала обозначены основные направления укрепления долговой безопасности страны.

Ключевые слова: государственный долг, долговая безопасность, индикаторы долговой безопасности, угрозы долговой безопасности, внешний государственный долг.

ANNOTATION

The article analyzed the definitions of the category "debt security". The analysis of the debt security of Ukraine is carried out according to the national methodology with the use of relevant indicators. The threats to the state's debt security in the context of minimizing their negative impact on the economy of the country are identified. Based on the generalized material, the main directions for strengthening the country's debt security are indicated.

Key words: state's debt, debt security, debt security indicators, debt security threats, external state's debt.

Постановка проблеми. Фінансова ситуація в Україні демонструє, що зростання боргового навантаження гальмує розвиток країни, а надмірне залучення коштів і нераціональність їх використання закріплюють за державою статус ненадійного позичальника, закривають їй можливість до нових позик на більш вигідних умовах та створюють тиск на економічну безпеку. Тому особливо гостро постають проблеми визначення економічної природи та сутності боргової безпеки, критеріїв боргової безпеки України, а також окреслення напрямів покращення управління державним боргом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями боргової безпеки займалися О. Барановський [1], Т. Богдан [2], Н. Кравчук [3], М. Кубай [4], О. Лашенко [5], О. Новосолова [6],

Л. Омельченко [7], І. Селіверстова [5], І. Суміна [7], С. Шапошнікова [5] та інші науковці.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Втім, праці зазначених вчених не дають однозначної конкретизації визначення поняття «боргова безпека» та опису основних загроз борговій безпеці держави на сучасному етапі розвитку економіки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення сутності боргової безпеки держави та дослідження загроз борговій безпеці держави в контексті мінімізації їх негативного впливу та підвищення ефективності системи управління державним боргом країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Боргова проблема має дві сторони. По-перше, державний борг – це додаткове фінансування економічного розвитку, покриття дефіциту бюджету, розширення фондового ринку та вирішення цілої низки конкретних фінансово-економічних проблем. По-друге, є істотний вплив боргу на національну економічну безпеку, на здатність країни витримати та скоротити борговий тягар, зберегти фінансовий і загальноекономічний суверенітет тощо.

Сьогодні існує чимало підходів до визначення сутності боргової безпеки держави, яка є складним і суперечним явищем.

Відповідно до Закону України «Про основи національної безпеки України» боргова безпека – це такий рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для вирішення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує втратою суверенітету та руйнуванням вітчизняної фінансової системи [8].

О. Барановський визначає боргову безпеку як рівень внутрішньої та зовнішньої державної та гарантованої державою заборгованості з урахуванням їхньої структури в часовому і валютному вимірі, вартості їх обслуговування, можливості реструктуризації та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень й оптимального співвідношення між

ними, достатній для вирішення нагальних соціально-економічних потреб і поступального економічного та соціального розвитку країни, що забезпечує захист інтересів усіх учасників боргових відносин від внутрішніх і зовнішніх ризиків, викликів і загроз та не загрожує втраченою суверенітету, руйнуванням вітчизняної фінансової системи, виникненням боргової кризи, оголошенням суверенного дефолту [1, с. 335].

Т. Богдан розглядає боргову безпеку як досягнення такого рівня державного та зовнішнього сукупного боргу, співвідношення між структурними складовими боргу, вартостями обслуговування боргу і цільової спрямованості запозичених коштів, які забезпечують вирішення нагальних соціально-економічних потреб держави і не створюють загроз для стабільності вітчизняної фінансової системи й поступального розвитку економіки країни [2, с. 9].

О. Новосолова пропонує трактувати боргову безпеку держави як певний рівень державної заборгованості, співвідношення її складових, вартості обслуговування та обсягів погашення, який дає змогу уникнути виникнення дисбалансів у системі державних фінансів та забезпечити сталий економічний розвиток країни [6].

Л. Омельченко та І. Суміна у вузькому розумінні боргову безпеку держави визначають як оптимальне співвідношення між внутрішніми та зовнішніми запозиченнями з урахуванням сумарної величини державного боргу та вартості обслуговування його складових [7].

І. Селіверстова, О. Лащенко, С. Шапошнікова пропонують розглядати боргову безпеку держави як складову частину фінансової безпеки держави, яка є певним рівнем державної внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального відношення між ними, достатнім для вирішення соціально-економічних потреб, який дає змогу зберегти стійкість фінансової системи країни до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечити відносну незалежність держави, зберігаючи економічну можливість країни здійснювати виплати на погашення основної суми та відсотків без загрози втратити суверенітет, підтримуючи належний рівень платоспроможності та кредитного рейтингу [5].

Н. Кравчук вважає, що боргова безпека держави трактується як елемент національних інтересів, який доцільно розглядати з позицій комплексного підходу як підсистему у складній, багаторівневій системі фінансово-економічної безпеки держави. Враховуючи альтернативні погляди на цю проблему, вона під борговою безпекою держави пропонує розуміти певний критичний рівень державної заборгованості, який дає змогу зберегти стійкість фінансової системи країни до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечити певний рівень відносної незалежності держави, зберігаючи економічну

можливість країни здійснювати виплати на погашення основної суми та відсотків [3, с. 74–75].

Наведені визначення розкривають сутність поняття боргової безпеки держави, і кожне з них наголошує на окремих складових цієї економічної категорії. Якщо формувати визначення, яке враховує необхідність та роль державного боргу, а з іншого боку, застерігає від негативного наслідку, то можна одержати таке визначення. Боргова безпека країни – це такий рівень державної заборгованості, за якого країна здатна здійснювати стійке функціонування національної економіки, забезпечуючи одночасно недопущення критичного накопичення боргового тягаря.

Окремо потрібно зупинитися на визначенні загроз борговій безпеці держави. Нині чіткого визначення переліку загроз борговій безпеці не існує, тому для їх ідентифікації проведемо поточний аналіз ситуації, що склалася зі станом та рівнем боргової безпеки в Україні.

Загалом у світовій практиці поширеними є різні способи вимірювання рівня боргової безпеки держави. Проведений аналіз наукових розробок вітчизняних та зарубіжних вчених [2; 9–11] показав, що нині не існує єдиного універсального переліку показників оцінювання боргової безпеки.

Одним із ключових показників боргової стійкості країни, що характеризує рівень боргового навантаження на економіку держави та її платоспроможність, є відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, граничне значення якого встановлено в Бюджетному кодексі України на рівні 60% (рис. 1).

Аналіз ситуації з державним боргом дає підстави стверджувати, що характерним викликом останніх років стала тенденція до надмірного зростання рівня боргового навантаження: якщо у 2012 році рівень боргу складав 40% ВВП, то у 2016 році відповідний показник перевищив порогові значення, сягнувши 80% ВВП.

Відповідна тенденція спостерігається у двох наступних показників (рис. 2, 3).

За останні роки показник заборгованості на 1 людину невпинно зростає. Це пов'язане зі зростанням обсягу боргу та зменшенням кількості населення. За основну валюту береться долар США, а гранична межа встановлюється на рівні 200 доларів на 1 людину (рис. 4).

Упродовж усього аналізованого періоду показник значно перевищував допустимі межі. Цікаво дослідити цей показник до 2012 року (рис. 5).

За аналізований період зовнішній борг, який припадає на 1 жителя, виражений в гривнях, збільшився майже в 5 разів.

Причинами такої загрозливої ситуації є нестабільна політична ситуація в країні, економічна криза та воєнні дії на сході країни. Крім того, значно вплинула на погіршення показників стрімка девальвація гривні. На значне збільшення сукупної суми боргу та її вартість вплинула переоцінка позик за новим курсом.

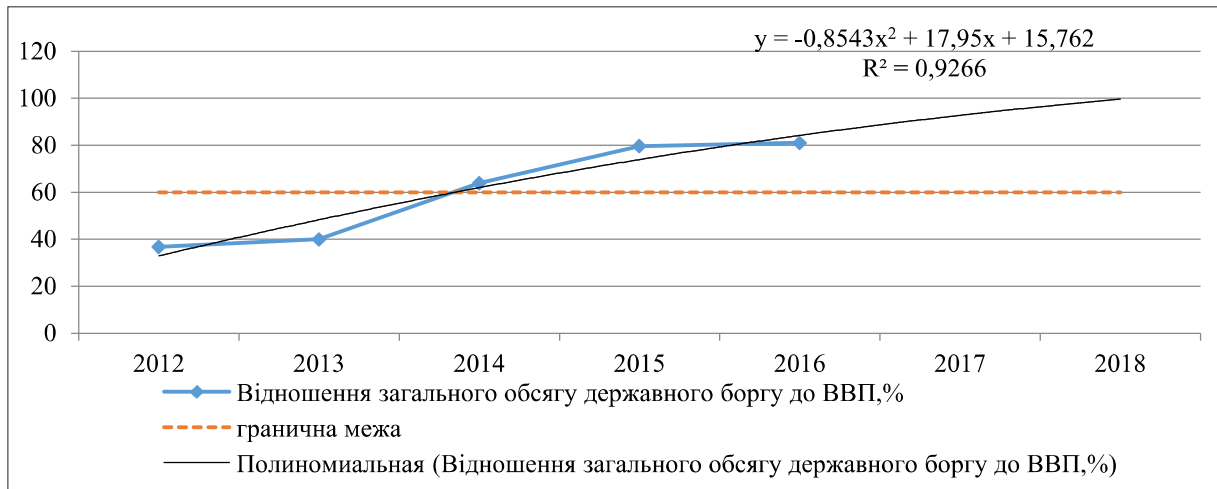

Рис. 1. Динаміка відношення загального обсягу державного боргу до ВВП

Джерело: розроблено авторами на основі даних Міністерства фінансів України і НБУ

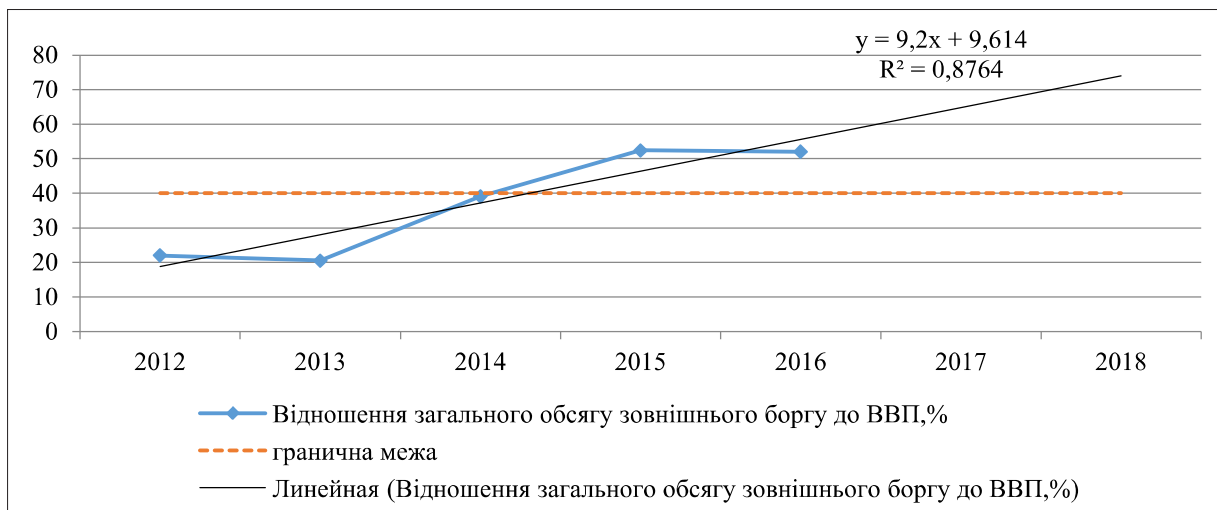

Рис. 2. Динаміка відношення обсягу зовнішнього боргу до ВВП

Джерело: розроблено авторами на основі даних Міністерства фінансів України і НБУ

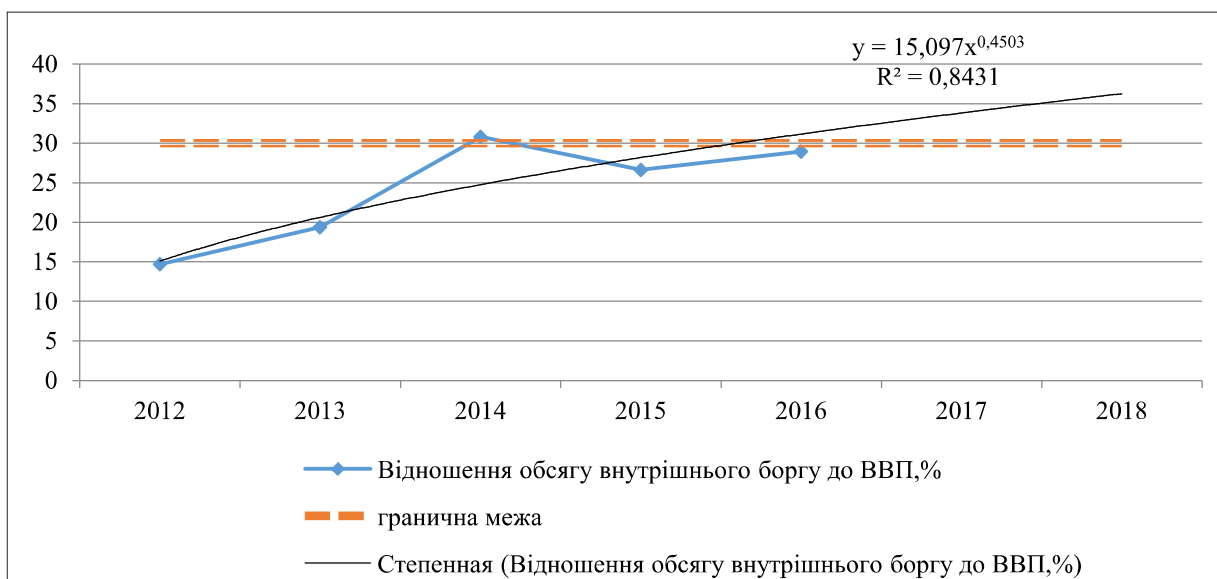

Рис. 3. Динаміка відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП

Джерело: розроблено авторами на основі даних Міністерства фінансів України і НБУ

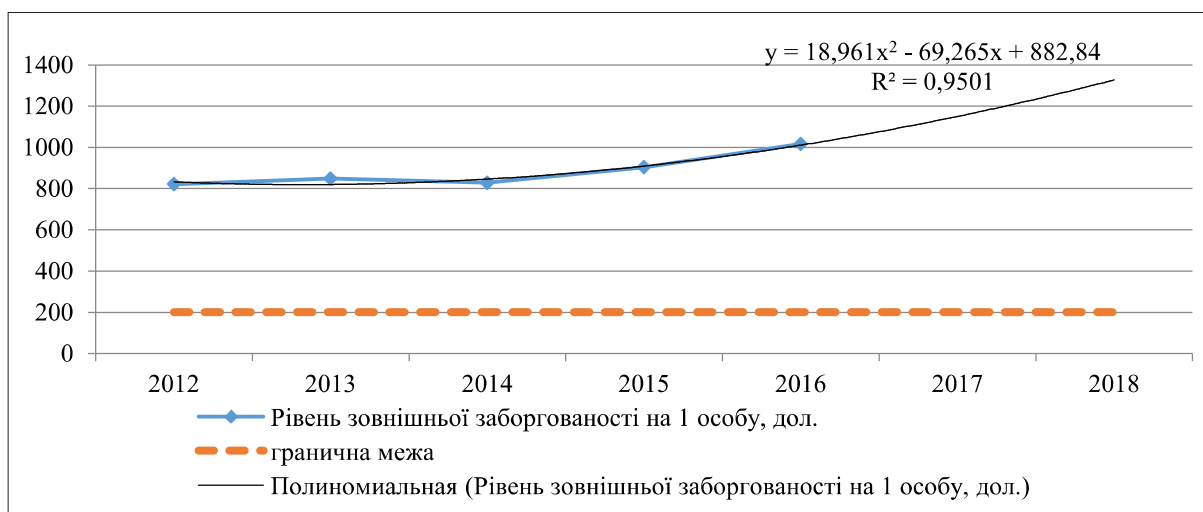

Рис. 4. Динаміка рівня зовнішньої заборгованості на одну особу

Джерело: розроблено авторами на основі даних Міністерства фінансів України і Державної служби статистики

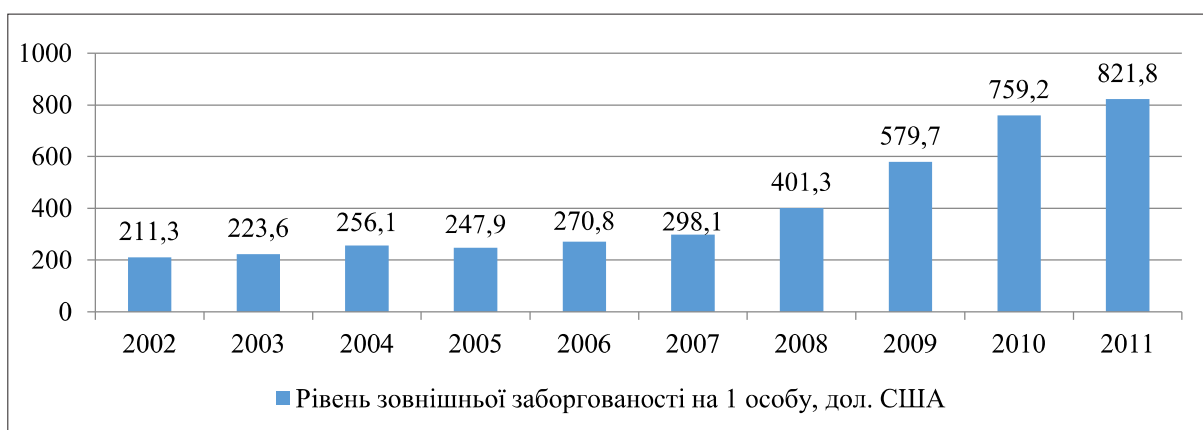

Рис. 5. Динаміка рівня зовнішньої заборгованості на одну особу з 2002 по 2011 роки

Джерело: розроблено авторами на основі даних Міністерства фінансів України і Державної служби статистики

Отже, враховуючи викладене, вважаємо, що основними загрозами борговій безпеці країни на сучасному етапі економічного розвитку є:

- високий рівень державного боргу порівняно з рівнем ВВП;
- висока вартість державних запозичень;
- неефективне використання запозичених коштів;
- висока частка запозичень в іноземній валюті;
- низький рівень золотовалютних резервів;
- девальвація національної грошової одиниці.

Висновки. На основі аналізу різних підходів до визначення боргової безпеки держави нами запропоновано власне, що враховує необхідність та роль державного боргу, а з іншого боку, застерігає від негативного наслідку.

Крім того, варто зазначити, що виникнення боргових загроз не тільки негативно впливає на систему державних фінансів будь-якої держави, але й становить небезпеку для валютного та банківського секторів, інвестиційного ринку та платіжного балансу країни, тому завчасно виявлені детермінанти боргової кризи дають

зможу забезпечити оперативне внесення коректив у чинну боргову політику.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Барановський О. Дослідження теоретичних засад боргової безпеки держави. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». 2016. Вип. 1 (47). Т. 1. С. 327–337.
2. Богдан Т. Боргова безпека та її роль у гарантуванні фінансової стабільності. Вісник Національного банку України. 2012. № 4. С. 8–15.
3. Кравчук Н. Колізії боргової безпеки держави: Україна в системі світових індикаторів безпеки глобального економічного простору. Наука молода. 2005. № 3. С. 74–82.
4. Кубай М. Концептуальні засади дослідження боргової безпеки. Вісник Львівської комерційної академії. 2014. Вип. 46. С. 38–43.
5. Селіверстова І., Лашенко О., Шапошнікова С. Боргова безпека як елемент фінансової безпеки держави. Проблеми системного підходу в економіці. 2010. № 3. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2010_3/Laschenko_310.htm.
6. Новосьолова О. Боргова безпека як визначальний фактор макроекономічної стабільності держави. Збірник наукових

- праць ЧДТУ. Серія «Економічні науки». 2014. Вип. 35. Ч. 1. С. 123–128.
7. Омельченко Л., Суміна І. Боргова безпека України та аналіз її сучасного стану. Національний університет державної податкової служби України. 2012. № 1. С. 309–320.
 8. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV / Верховна Рада України. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
 9. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: http://meold.kmu.gov.ua/minrec/control/uk/publish/category/main?cat_id=38738.
 10. Стахів Ю. Проблеми оцінки боргової безпеки країни. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. 2015. № 1(61). С. 224–233.
 11. Педченко Н., Лугівська Л. Критерії та показники вивчення ефективності боргової політики держави. БізнесІнформ. 2015. № 12. С. 39–44.
 12. Міністерство фінансів України: офіційний сайт. URL: <https://www.minfin.gov.ua>.
 13. Національний банк України: офіційний сайт. URL: <https://www.bank.gov.ua>.
 14. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
 3. Kravchuk N. (2005). "Government debt security collisions: Ukraine in the system of global indicators of security of the global economic space". *Nauka moloda*. № 3. P. 74–82.
 4. Kubai M. (2014). "Conceptual Principles of Debt Security Research" *Herald of LUTE. Economic Sciences*. No. 46. P. 38–43.
 5. Seliverstova I., Lashchenko O., Shaposhnikova S. (2010). "Debt security as an element of the financial security of the state". *Problems of Systemic Approach in The Economy*. № 3. Available at: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2010_3/Laschenko_310.htm.
 6. Novosolova O. (2014). "Debt Security as a Determining Factor of Macroeconomic Stability Of The State" *Cherkasy State Technological University: Proceedings of Scientific Works*. No 35. P. 1. P. 123–128.
 7. Omelchenko L., Sumina I. (2012.). "Debt safety of Ukraine and analys of its current state". *Student Scientific Work National University State Tax Service of Ukraine*. № 1. P. 309–320.
 8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003) "Law of Ukraine On Fundamentals of National Security of Ukraine". Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
 9. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013). "Order on Approval of Methodological Recommendations for Calculating the Level of Economic Security of Ukraine". Available at: http://meold.kmu.gov.ua/minrec/control/uk/publish/category/main?cat_id=38738.
 10. Stakhiv Y. (2015). "The Problem of Country Debt Security Assessment" *Bulletin of national university of water management and nature use*. № 1(61). P. 224–233.
 11. Pedchenko N., Luhivska L. (2015). "Criteria and Indicators of Study of Efficiency of the State Debt Policy". *BiznesInform*. № 12. P. 39–44.
 12. Ministry of Finance of Ukraine. URL: <https://www.minfin.gov.ua>.
 13. National Bank of Ukraine. URL: <https://www.bank.gov.ua>.
 14. State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

REFERENCES:

1. Baranovskyi O. (2016). "Research on theoretical background of debt security of state". *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series "Economics"* No. 1(47). P. 1. P. 327–337.
2. Bohdan T. (2012). "Debt safety and its role in financial stability maintenance". *The Visnyk of the National Bank of Ukraine*. № 4. P. 8–15.

Boiko D.I.*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Ukrainian State University of Railway Transport***Kokovikhina O.O.***Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Ukrainian State University of Railway Transport***Lysonkova N.M.***Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Ukrainian State University of Railway Transport*

DETERMINATION OF THE ESSENCE OF THE STATE'S DEBT SECURITY AND IDENTIFICATION OF ITS THREATS

The financial situation in Ukraine shows that the growth of the state's debt slows the development of the country, and the excessive attraction of funds and the irrationality of their use define the state as unreliable borrower and, therefore, restrict the ability of new loans on better terms and create pressure on economic security. Thus, the problems of determining the economic nature of debt security, the criteria of Ukraine's debt security, and directions for improving the management of the state's debt are especially acute.

State's debt security is a complex and contradictory essence; therefore, there are many approaches to its determining. The author proposes to consider the debt security of the country as such a level of public debt, at which the country can implement a stable functioning of the national economy, while simultaneously preventing the critical debt accumulation.

This definition, on the one hand, recognizes the need and role of the state's debt, and on the other hand, cautions about the most negative consequences.

The creation of an effective system for assessing debt security is only one of the stages in the creation of the system of state's debt management, which combines the debt policy with the general socio-economic development of a country.

Due to the complexity of quantitative and qualitative assessment of the impact of factors on the debt security, certain specific indicators should be used. The analysis of such indicators showed a threatening situation with debt security of Ukraine.

The following threats to the state's debt security were identified: high state's debt, the high cost of state's borrowing, inefficient use of borrowed funds, the high share of foreign currency borrowing, low gold and currency reserves, devaluation of the hryvnia, and low credit rating of the country.

To solve the problem of debt in the long-term period, necessary to the recovery of the economy, since without ensuring the dynamism of its development and real tangible effectiveness, financial stability in the country will be short-term and relative, regardless of what progressive financial measures are used to support it.